

- Maříková, H., Huchet, E., Formánková, L., Křížková, A. 2016. *Women of Management of Small Enterprises: Co-inspiration between Social and Conventional Enterprises to Promote Equal Access to Decision-making Positions of Six European Countries*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Romero, M. 2018. *Introducing Intersectionality* (Short Intr). Cambridge: Polity Press.

Jeden pohled na dějiny intersekcionalního myšlení

Klaudia Teichmanová

Hancock, A.-M. 2016. *Intersectionality: An Intellectual History*. New York: Oxford University Press.

V roce 2016 vydalo nakladatelství Oxford University Press knihu s názvem *Intersectionality: An Intellectual History* Ange-Marie Hancock, profesorky politických a genderových studií na Univerzitě Jižní Kalifornie a autorky knih *The Politics of Disgust and the Public Identity of the „Welfare Queen“* (2004, NYU Press) a *Solidarity Politics for Millennials: A Guide to Ending the Oppression Olympics* (2011, Springer). Autorčiným záměrem je prozkoumat v této knize zrod intersekcionality jako průlomového analytického rámce, který umožňuje porozumět otázkám nerovnosti a nespravedlnosti. Nesnaží se vytvořit jediné správné dějiny intersekcionalního myšlení, k čemuž záměrně odkazuje i neurčitý člen v názvu, ale poskytnout čtenářkám a čtenářům přehled vlivů formujících z různých pozic intersekcionalní teorii včetně těch, jež vznikly dávno před dnes již kanonickými texty Kimberlé Crenshaw a Patricii Hill Collins.

Úvodní kapitola „Intersectionality: Intellectual Property or Meme?“ představuje klíčové debaty, které v rámci intersekcionalního přístupu probíhají v posledních dekáдах, jako je například vytěsňování role černošského feminismu v rámci vývoje intersekcionalní teorie nebo naopak vytěsňování role příspěvků autorek jiného etnického původu, jako jsou například Američanky latinsko-amerického původu (Latinas), Američanky mexického původu (Chicanas), Američanky asijského původu, i autorek z tzv. globálního jihu, ve prospěch černošských autorek. Hancock se také zabývá povahou intersekcionality v dnešní době, kdy se díky aktivismu a internetu rozšířila daleko za hranice akademického světa, ale kdy zároveň internetové zdroje často vynechávají otázku rasy, vliv černošského feminismu i multidisciplinární původ intersekcionalní teorie. Je tedy intersekcionalita duševní vlastnictvím, jež je nutné konzervovat, nebo virální mem, tj. replikující se jednotka kulturní informace? Hancock odmítá představu konzervace, neboť intersekcionalita nikdy nebyla uzavřeným systémem, a místo toho

navrhuje aplikovat etiku správcovství, kdy je interpretační komunitě svěřena péče o interseksionalitu, aniž by tento koncept vlastnila. Jako potenciální problémy spojené s rozšířením interseksionality vidí Hancock její redukci pro potřeby zaměření se na mnohonásobné kategorie a také upřednostňování projektu viditelnosti na úkor projektu přeformování ontologických vztahů mezi kategoriemi. V této kapitole Hancock identifikuje dva tzv. intelektuální projekty interseksionality, a sice inkluzivní projekt zviditelnění, který se snaží napravit specifické případy interseksionálního stigmatu nebo zneviditelnění, a analytický projekt, snažící se změnit vnímání vzájemného vztahu mezi jednotlivými kategoriemi odlišnosti. Oba tyto intelektuální projekty zároveň usilují o sociální spravedlnost. Hlavním záměrem autorky je prozkoumat vztah obou projektů k historii interseksionální teorie tak, aby byl výsledek globálnější a interdisciplinárnější než předchozí studie.

Ve druhé kapitole, nazvané „The Activist Roots of Intersectionality“, zkoumá Hancock ze dvou hledisek dynamický vztah mezi aktivismem a interseksionální teorií. Za prvé se zaměřuje na množství historických zdrojů z celého světa, aby prozkoumala vliv aktivistek předchozích století na rozšíření interseksionality jako teoretického kontextu v akademickém prostředí. Primárně se soustředí na boj o ukončení násilí vůči ženám na celém světě. Hancock zdůrazňuje roli aktivistek ve vývoji interseksionálního myšlení – tvrdí, že akademici vděčí aktivistům za to, že formulovali experimentální jazyk a koncepty, následkem čehož mohli interseksionální akademičky a akademici konceptualizovat interseksionální teorii jako kvalitativně odlišnou od přístupu založeného na binaritě „okraj (periferie)–centrum“. Za druhé se věnuje rekonceptualizaci moci, která vznikla na základě dynamických vztahů mezi aktivistkami a aktivisty na jedné straně a akademičkami a akademiky na straně druhé. Hancock zdůrazňuje neustálou obousměrnou povahu tohoto procesu vzájemného působení akademického prostředí a aktivismu. Jeden z hlavních příspěvků aktivismu k interseksionální teorii spatřuje Hancock v pojetí analytických kategorií rasy, třídy a genderu jako vzájemně konstitutivních a odmítnutí jejich hierarchizace. Aktivistky kladly důraz na komplexní chápání z(ne)viditelnování společně s komplexními vztahy mezi kategoriemi, neboť konstrukce takových kategorií jako vzájemně exkluzivních zásadně deformovala jejich žitou zkušenost.

Ve třetí kapitole – „The Multicultural Epistemology of Intersectionality“ – autorka usiluje o odkrytí interdisciplinárních, multirasových, ontologických a epistemologických principů interseksionální teorie. Tato snaha se na jednu stranu vyznačuje pozorností věnovanou moci a privilegiím, na druhou stranu pozorností k ambivalenci v ranějších projevech interseksionálního myšlení vůči projektu rekonceptualizace vztahů mezi kategoriemi. Hancock se zde soustředí na analytický projekt interseksionality, který považuje za zanedbávaný a který požaduje přeformulování vztahů mezi tím, co je tradičně považováno za konceptuálně odlišné analytické kategorie

odlišnosti. Za hlavní znaky intersekcionality považuje Hancock odmítnutí hierarchie kategorií utlačování, s tím spojené vymezení se vůči aditivnímu modelu, jenž obvykle hierarchii obsahuje, a celkový posun k ontologické rovnosti mezi jednotlivými osami odlišnosti. Pozornost věnuje i rekonceptualizaci moci na ose utlačovatel–utlačovaný, která v intersekcionalním myšlení není binární, ale je komplikovanější v důsledku mnoha se prolínajících os nerovnosti a nahodilosti pozic. Tato rekonceptualizace podle jejího názoru představuje ontologický posun kategorií analytického rámce od teorie okraj–centrum směrem ke conceptualizaci provázaných kategorií odlišností a zůstává důležitou částí intelektuální historie intersekcionality. Uvědomění si nahodilosti pozicionality má zároveň epistemologický dopad, neboť vyloučení konceptu binarity nás nutí problematizovat nejen naše vnímání světa, ale i předpoklady, jež určují, jaké otázky vůbec klademe.

Ve čtvrté kapitole, nazvané „Bridges, Interstices, and Intersections: Experience(s) and Narrative(a) as Tools of Revolution“, zkoumá autorka, jakou roli hraje prožívání odlišnosti v obou typech intersekcionalních intelektuálních projektů, tedy jaký vliv má na z(ne)viditelnování menšin a na přeformulování analytického rámce. Jako hlavní východisko jí slouží významný koncept feminismu třetího světa „both/and“. Identifikuje intelektuální rozdíly mezi intersekcionalní teorií a (nejen) černošským feminismem vzhledem k tomu, jak tematizují důsledky plynoucí z osobního prožívání odlišnosti. Konkrétně tvrdí, že zatímco se v 90. letech 20. století feministické myšlení zaměřilo na dekonstrukci významů odlišných zkušeností, intersekcionalita se věnovala spíše rekonstrukci následků plynoucích z rozmanitého spektra zkušeností s odlišností. Dále zkoumá, jak se mobilizace těchto zkušeností měnila v průběhu času, například od uzavírání se v úzce definovaných skupinách směrem k hledání spojenců a vytváření koalic. Tento posun od izolace založené na identitě směrem k hledání průníků a podobností mezi skupinami a jednotlivci s rozdílnými zkušenostmi s odlišností a utlačováním považuje Hancock za jeden ze způsobů, jak se vypořádat s obviněním ze strany (nejen) černošských feministek, že současné globální zkoumání intersekcionality z analytického rámce vymazává rasu a další linie nerovností způsobem, který je protichůdný k intersekcionalní snaze o ideál sociální spravedlnosti.

Název páté kapitoly – „We are named by others and we are named by ourselves“ – si Hancock vypůjčila od lakotské feministické spisovatelky Barbary Cameron z eseje „Gee, You Don't Seem Like an Indian from the Reservation“ (Páni, nevypadáš jako indiánka z rezervace). Zkoumá zde sympatie a rozdíly mezi konstruktivismem a intersekcionalním myšlením. Hancock vychází z konceptů Kimberlé Crenshaw, Patricii Hill Collins a Chely Sandoval, aby dále prozkoumala rostoucí rozdíly mezi (nejen) černošským feminismem a intersekcionalní teorií od konce 90. let 20. století. Stěžejním argumentem této kapitoly je tvrzení, že „intersekcionalní myšlení o tom, jak je moc vzta-
hově konstituovaná, předchází a předjímá dobře známé argumenty o moci Michela

Foucaulta". Toto tvrzení dokládá autorka početnými příklady spojení mezi sociálním konstruktivismem a intersekcionalním myšlením, datujícím se dávno před rok 1989, uvedenými v předchozích dvou kapitolách. Připomíná koncept pojmenovaný Patriciou Hill Collins, tzv. „ovládající zobrazení“ (*controlling images*), která jsou „součástí dominantní ideologie a jsou určena k tomu, aby se kvůli nim rasismus, sexismus a chudoba jevily jako přirozená, normální a nevyhnutelná součást každodenního života“. Zároveň upozorňuje, že tato „ovládající zobrazení“, jejich internalizace a politika kulturní reprezentace se objevují už v raných textech intersekcionalního myšlení. Hancock se dále zaměřuje i na dvě významné role narativu v intersekcionalitě: jako normativní snahu nechat intersekcionalní aktérky a aktéry mluvit samy/sami za sebe a jako způsob, jak pochopit výzvu, kterou intersekcionalita představuje pro kulturní produkci.

V závěrečné kapitole s názvem „Whither Intersectionality?“ se autorka vrací k otázkám postulovaným v úvodní kapitole. Základní spor o to, zda je intersekcionalita i v 21. století použitelná v aktivismu a akademické práci, může dopadnout kladně pouze tehdy, bude-li existovat živé pole intersekcionalních studií, které se budou zabývat mnoha různými typy prací, jež budou plně propojené s původní i současnou literaturou intersekcionalní teorie. Budoucnost intersekcionality vidí Hancock v akademické práci, která bude spolu s prohlubováním pochopení intersekcionality nadále respektovat její multidisciplinární základy. Na závěr vyzývá autorka akademičky a akademiky ke snaze o etickou institucionalizaci intersekcionality.

Mezi silné stránky tohoto textu patří bezesporu to, že podává ucelený přehled vývoje intersekcionalního myšlení od počátků, které klade hluboko do 19. století, až po současnou debatu a obecné používání. Dokumentuje přehledně význam příspěvků k intersekcionalnímu myšlení ze strany jak černošských autorek, tak autorek jiného etnického původu, jako jsou například Američanky latinsko-amerického původu (Latinas), Američanky mexického původu (Chicanas), Američanky asijského původu i autorky z tzv. globálního jihu. Narušuje představu o tom, že intersekcionalní myšlení vychází z postmodernismu, tím, že uvádí množství jeho příkladů, které časově předcházejí textům Foucaulta, Derridy i Deleuze. Za významnou považují také třetí kapitolu věnovanou epistemologii a ontologii, kde autorka přehledně mapuje vliv intersekcionalního myšlení na přeformulování povahy vztahů mezi analytickými kategoriemi rasy, třídy a genderu a odklon od binárního přístupu okraj–centrum. Mezi další pozitiva nelze nezařadit, že je text velice čtivý a obsahuje velké množství odkazů a aktuálních příkladů.

Co se týče slabších nebo problematických aspektů tohoto textu, chtěla bych se zmínit pouze o jednom. Pro čtenáře a čtenářky ze středoevropského prostoru může působit poněkud rušivě, že v rámci výrazného respektu k diverzitě žen jsou bělošky chápány jako nepříznakové (nemají rasu) a přistupuje se k nim nekriticky monoliticky z geografického i etnického a zčásti i třídního hlediska.

Závěrem bych knihu *Intersectionality: An Intellectual History* vřele doporučila jako základní přehled všem těm, kteří se intersekcionalitou, ať už v akademické nebo aktivistické praxi, zabývají a zajímají se o kořeny intersekcionalní teorie a její ontologické a epistemologické přínosy. Tento text však může být přínosný (a díky své čtivosti i dobře uchopitelný) i pro ty, kteří se s intersekcionalitou setkali ve formě internetového memu a nejsou si zcela jisti jejím významem.

Historické kořeny problematiky podnikatelek a současná situace podnikatelek v České republice⁸⁰

Markéta Švarcová

Slavíčková, P. (ed.). 2016. *Ženy-podnikatelky v minulosti a současnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Počet podnikatelek na českém pracovním trhu již několik let konstantně narůstá. V roce 2016 tvořily ženy podnikatelky již celou třetinu podnikajících osob.¹ Kniha autorského kolektivu pod vedením Pavly Slavíčkové sleduje situaci žen v oblasti podnikání z různých perspektiv. Publikace, jež přináší interdisciplinární pohled na kategorii žen podnikatelek a její postavení na trhu práce, je rozdělena do dvou oddílů. První se zaměřuje na historickou perspektivu postavení žen ve společnosti a na pracovním trhu v kontextu vývoje feminismu a emancipačních tendencí od poloviny 18. století. Druhá část se zabývá aktuální situací podnikajících žen v poslední dekádě. Autorský kolektiv se pokouší najít kritické odpovědi na otázky týkající se genderových nerovností v podnikatelském prostředí, jejich příčin, důsledků a strategií, které podnikatelky volily a volí. Jednotlivé kapitoly nabízejí různá hlediska a snaží se představit komplexní obraz podnikatelského prostředí, jenž dosud v této šíři nebyl zpracován.

První kapitola, kterou napsala Jana Burešová, přináší vhled do problematiky historických kořenů podnikání a souvislostí nerovností mezi muži a ženami, jak specificky v podnikání, tak na pracovním trhu i ve společnosti obecně. Proces zrovnoprávnění postavení žen a mužů začal na přelomu 19. a 20. století, faktické změny však nastaly až ve století dvacátém. Burešová vysvětluje historický kontext uspořádání genderových vztahů, přičemž definuje roli ženy ve společnosti v návaznosti na genderový kontrakt

⁸⁰ Text vznikl v rámci doktorandského studia na katedře historické sociologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy.